

DRUGIE POSIEDZENIE EKSPERTÓW OD SPRAW ZAPOTRZEBOWANIA NA ARTYKUŁY ŻYWNOŚCIOWE W EUROPIE¹

We wrześniu 1959 roku odbyło się w Genewie posiedzenie grupy ekspertów od spraw zapotrzebowania na artykuły żywnościowe, zorganizowane przez Komitet Rolny Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ. W posiedzeniu wzięli udział eksperci z 16 krajów europejskich (Anglii, Austrii, Belgii, Bułgarii, Danii, Finlandii, Francji, Holandii, Irlandii, Jugosławii, NRF, Polski, Szwecji, Węgier, Włoch i ZSRR) oraz Stanów Zjednoczonych.

Były też reprezentowane następujące organizacje międzynarodowe:

- ONZ, Departament Zagadnień Społecznych,
- Ogólny Skład Taryfowo-Celny (GATT),
- Organizacja Wyżywienia i Rolnictwa (FAO),
- Międzynarodowa Federacja Producentów Rolnych (IFAP),
- Organizacja Europejskiej Współpracy Gospodarczej (OEEC),
- Europejska Wspólnota Gospodarcza,
- Europejska Wspólnota Węgla i Stali.

Było to drugie, kolejne posiedzenie ekspertów, zwołane na podstawie uchwały IX Sesji Komitetu Rolnego Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ z grudnia 1957 roku i miało za zadanie przedyskutowanie następujących zagadnień:

- 1) Przegląd podstawowych założeń wzrostu ludności i dochodu narodowego,
- 2) Perspektywy zapotrzebowania na żywność do 1965 roku (studia metodologiczne z zakresu analizy budżetów rodzinnych, analizy chronologicznej, wymagań fizjologii żywienia oraz studia merytoryczne odnośnie poszczególnych produktów spożywczych).
- 3) Perspektywy rozwoju produkcji rolnej w Europie do 1965 roku (studia metodologiczne i wyniki merytoryczne).
- 4) Wzajemne porównanie perspektyw rozwoju zapotrzebowania na żywność i perspektyw rozwoju produkcji rolnej.

Ponieważ omówienie całości genewskiego posiedzenia ekspertów nie jest możliwe w ramach niniejszej informacji, ograniczę się do naświetlenia tylko następujących, wybranych tematów:

- 1) Synteza wyników badań elastyczności popytu (wraz z uwagami metodologicznymi na ten temat).
- 2) Niektóre inne problemy (głównie metodologiczne) z zakresu spożycia.
- 3) Sprawy związane z oceną perspektyw rozwoju produkcji rolnej (z zakresu zagadnień metodologicznych i merytorycznych).

Synteza wyników badań elastyczności popytu

Przedstawiciel FAO, p. Goreux wygłosił podstawowy referat całej konferencji pt. „Elastyczność dochodowa popytu na żywność”. Jest to niezmiernie ciekawe i wartościowe opracowanie, będące niejako syntezą współczesnej wiedzy na ten temat. Zostało ono oparte o wyniki zestawień 50 przeglądów budżetów rodzinnych, wykonywanych w 32 krajach Europy, Ameryki, Azji i Afryki po II wojnie światowej (tylko jeden przegląd dotyczy okresu sprzed 1939 r.). Przy zestawieniu tak podstawowej w skali międzynarodowej pracy napotkano oczywiście szereg trudności w za-

¹ Pierwsze posiedzenie odbyło się w maju 1958 roku w Genewie. Patrz sprawozdanie: „Z genewskiego posiedzenia ekspertów od spraw spożycia artykułów żywnościowych”. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 5, 1958.

kresie porównywalności, metodologii, graficznej prezentacji, nomenklatury itp. Z trudności tych autor wyszedł jednak obronną ręką.

Praca składa się z dwóch zasadniczych części:

- a) metodologicznej, w której omówiono zagadnienia techniczne itp.
b) merytorycznej, która przedstawia wyniki badań elastyczności popytu dla poszczególnych artykułów żywnościowych.

W części metodologicznej autor — poza przedstawieniem metod graficznej prezentacji — dużo uwagi poświęca zagadnieniom teoretycznym elastyczności popytu. Naświetla on między innymi następującą problematykę:

- a) elastyczność dla grupy artykułów,
b) elastyczność w odniesieniu do dochodu i w odniesieniu do ogólnych wydatków,
c) elastyczność według wartości, a elastyczność według ilości,
d) elastyczność w układzie statycznym i dynamicznym.

Zapoznanie się z wyżej wymienioną częścią metodologiczną pracy p. Goreux może mieć znaczenie i dla naszych prac teoretycznych w zakresie elastyczności popytu.

Tabela 1

Wskaźnik elastyczności popytu

Artykuł	Wskaźnik elastyczności		U w a g i
	w krajach o najniższych wydatkach na 1 mieszkańca	w krajach o najwyższych wydatkach na 1 mieszkańca	
Mięso	1,5	0,35	Odnosnie asortymentów mięsa istnieją znaczne różnice elastyczności między krajami, np. wskaźnik elastyczności na mięso drobiowe w Europie jest bardzo wysoki, a w USA bardzo niski, niższy niż dla innych rodzajów mięsa.
Ryby	1,0	0,5	Niektóre kraje nie mieszczą się jednak w tych ramach, np. wskaźnik elastyczności dla Holandii, Anglii, USA, Porto-Rico i Panamy jest poniżej 0,5.
Jaja	1,5	0,2	—
Produkty mleczne (bez masła)	2,2	0,2	Wyróżniają się 4 grupy krajów: 1) e 1 — Gwatemala, Indie, Ceylon itp. 2) 0,5 e 1 — Jugosławia, Grecja, Południowe Włochy itp. 3) 0,25 e 0,5 — Finlandia, Francja, NRF itp. 4) e 0,25 — Szwajcaria, Dania, Holandia itp.
Masło	Autor uważa, iż nie ma związku przyczynowego między wysokością wskaźnika elastyczności popytu na masło a wysokością dochodów, względnie wydatków na 1 mieszkańca.		

Artykuł	Wskaźnik elastyczności		U w a g i
	w krajach o najniższych wydatkach na 1 mieszkańca	w krajach o najwyższych wydatkach na 1 mieszkańca	
Oleje i tłuszcze jadalne	1,3	0,0	Różne są wskaźniki elastyczności dla poszczególnych rodzajów tłuszczów, np. w USA: — dla olejów jadalnych: $e = + 0,2$ — dla margaryny: $e = 0,0$ — dla tłuszczów zwierzęcych: $e = - 0,3$
Warzywa i owoce	1,2	0,33	Elastyczność na owoce jest znacznie wyższa niż na warzywa. Popyt na przetwory owocowe (soki, mrożonki) jest znacznie bardziej elastyczny, niż popyt na owoce w stanie świeżym.
Przetwory zbożowe	0,63*)	0,1	Wskaźniki elastyczności na zboża są niskie. *) Wyjątkiem jest Ghana ($e = 1$)
Cukier	1,5	0,24	—

W części merytorycznej autor przedstawia wyniki kolejno dla poszczególnych artykułów żywnościowych, grupując je następująco:

- 1) mięso, ryby i jaja,
- 2) produkty mleczarskie, tłuszcze i oleje,
- 3) warzywa i owoce,
- 4) węglowodany,
- 5) napoje,
- 6) posiłki poza domem (żywienie zbiorowe),
- 7) żywność ogółem.

Ponadto omawia on również wydatki na odzież.

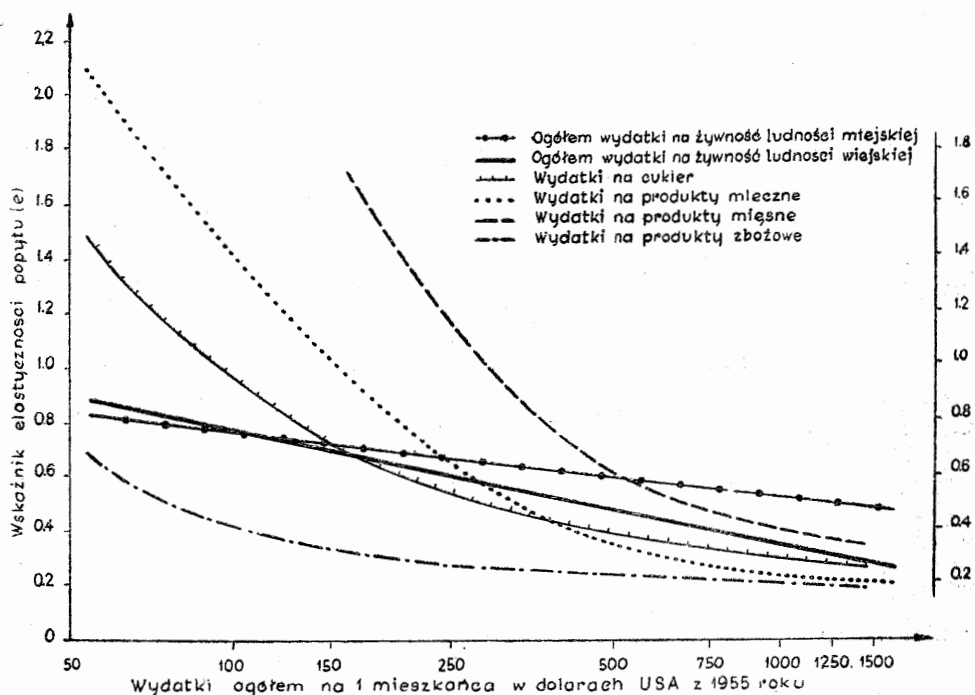
Kraje, w których przeprowadzono badania budżetów, zostały uszeregowane według wysokości ogólnych wydatków na 1 mieszkańca, mierzonej w dolarach USA z 1955 roku. Dla każdego z artykułów autor stara się wprowadzić prawidłowości i zależności wskaźnika elastyczności (i jego zmienności) w stosunku do wysokości ogólnych wydatków na 1 mieszkańca.

Syntetyczne zestawienie wyników podaje tabela 1, w której pominięto krańcowe przypadki, o ile były one nietypowe dla wysokości wskaźnika elastyczności popytu.

Dla żywności ogółem zostały również obliczone wskaźniki elastyczności, przy czym autor jest zdania, że w miarę wzrostu dochodu tempo spadku wielkości, wyrażającej wskaźnik elastyczności, jest szybsze u ludności rolniczej (w porównaniu z ludnością nierolniczą).

Tendencje zmian wskaźnika elastyczności w zależności od poziomu dochodu podaje — dla wybranych artykułów — wykres 1.

Autor wielokrotnie zwraca uwagę i podkreśla różnice wskaźników elastyczności, wyliczonych według ilości i wartości, zwłaszcza w krajach rozwiniętych. Przyczynę

Elastyczność popytu na wybrane artykuły

tego zjawiska, które powoduje rozbieżności wskaźników elastyczności wyliczonych metodą statyczną (tj. w oparciu o budżety rodzinne) i metodą dynamiczną (tj. w oparciu o analizę chronologiczną), autor słusznie widzi w stale postępującym tzw. stopniu przetwórstwa, co powoduje coraz dalsze uszlachetnianie produktu i coraz lepsze jego przygotowanie do bezpośredniej konsumpcji. Jest to oczywiście powodem wzrostu cen na dany, coraz lepiej przygotowany produkt.

I tak autor podaje np., że 10% wzrost siły nabywczej w USA powoduje wzrost wydatków na żywność o 4–5%. Wzrost ten jednak powoduje zwiększenie wpływów rolnictwa zaledwie o niecałe 2%, podczas gdy wartość dodana w sferze przetwórstwa spożywczego i obrotu rośnie o ca 7%.

Autor nazywa to progresywne wprowadzanie nowych rodzajów produktów żywnościowych „dynamicznym elementem”, którego oczywiście nie sposób doszukać się w statycznej analizie budżetów rodzinnych, ale który musi być brany pod uwagę przy obliczaniu zapotrzebowania na produkty rolne w perspektywie. Jest to czynnik preferujący coraz dalej postępujące przetwórstwo żywności i ograniczający w pewnym stopniu tempo przyrostu zapotrzebowania na produkty rolne, liczone w wyrażeniu naturalnym, ilościowym.

Jest to jednocześnie wyraz i rezultat — jak pisze p. Goreux — „strukturalnych zmian, towarzyszących rozwojowi gospodarstwu, w szczególności wzrostu liczby zatrudnionych kobiet i zaniku zawodu pomocy domowych. Gdy kobiety pracują poza domem i nie mają pomocy domowej, wolą kupować produkty spożywcze, wprawdzie droższe, ale wymagające mniej czasu dla ich przygotowania i przyrządzenia w domu”.

* * *

W dyskusji nad tym niezmiernie ciekawym referatem, poruszono głównie następujące sprawy:

a) Przedstawiciele krajów demokracji ludowej podkreślali, że metody matematyczne i ekonometria mają w gospodarce planowej znaczenie, lecz są podporządkowane metodyce, wynikającej z systemu i metodologii planowania gospodarki narodowej. Daleko idącą ostrożność w wyciąganiu podstawowych i bezpośrednich wniosków z analizy elastyczności dochodowej popytu zalecali również liczni przedstawiciele Zachodniej Europy. Wątpliwości swe wyprowadzali oni z dylematu, czy można transponować wyniki statycznej analizy (budżetów rodzinnych) na płaszczyznę dynamiczną (tj. na okres przyszły).

b) Dyskutanci szeroko nawiązywali do wyżej omówionej problematyki wzrostu roli przemysłu spożywczego i związanej z tym wyższej wartościowej elastyczności popytu od elastyczności ilościowej.

c) Wiele uwagi w dyskusji poświęcono sprawie wpływu wielkości, struktury i typu rodziny na elastyczność wydatków na żywność. Jest to problematyka ściśle związana z pojęciem tzw. jednostki konsumpcyjnej i tak też była ona stawiana w dyskusji.

Niektóre inne problemy z zakresu spożycia

Z innych zagadnień i problemów z zakresu spożycia na uwagę zasługiwały między innymi:

- 1) sprawa jednostek konsumpcyjnych i wskaźników przeliczeniowych,
- 2) sezonowość zapotrzebowania na żywność,
- 3) uwzględnianie wymagań fizjologii żywienia.

Z pojęciem jednostki konsumpcyjnej i wskaźników przeliczeniowych wiązał się referat przedstawiciela Centralnego Biura Planowania Holandii pt. „Statystyczna ocena klasyfikacji jednostek konsumpcyjnych”. Jest to krytyczne opracowanie na temat proponowanego przez dwóch naukowców (Prais, Houthakker) sposobu matematycznego przeliczenia jednostek konsumpcyjnych. Otrzymano następujące wskaźniki przeliczeniowe:

	Frais i Houthakker	Centralne biuro Planowania w Holandii
Dorośli mężczyźni	1	1
Dorośle kobiety	0,83	0,98
Chłopcy 14—17 lat	0,81	0,69—0,85
Dziewczynki 14—17 lat	0,65	0,69—0,85
Dzieci 10—13 lat	0,71	0,57—0,67
„ 5—9 lat	0,57	0,47—0,57
„ 1—4 lat	0,52	0,37—0,44
„ 0—1 lat	0,35	0,34—0,37

Wprawdzie uzyskano wyniki zbliżone, ale zostały one uznane za prawidłowe jedynie dla ogólnych wydatków na żywność. Natomiast — jak twierdzi referent — dla poszczególnych artykułów spożywczych uzyskano nonsensowne rezultaty. Dyskusja zmierzała do wyeliminowania wpływu zniekształceń, jakie na obliczenie wskaźników elastyczności wywierają różny skład i struktura wewnętrzna rodziny. Sprawa ta jednak nie została dotychczas pomyślnie rozwiązana i wymaga dalszych badań.

Interesujący z punktu widzenia metodologicznego był referat przedstawiciela Anglii, p. Browna pt. „Sezonowość i elastyczność popytu na żywność w Wielkiej Brytanii od czasu zniesienia systemu kartkowego”. Przeprowadził on badania cenowej elastyczności popytu w formie analizy czasowej, opierając się na miesięcznych danych co do ilości i cen. W Anglii z uwagi na rozwój form przechowalnictwa i regulowania terminów importu nie jest problemem wyrównywanie sezonowości podaży. Chodziło natomiast o zbadanie sezonowego układu zapotrzebowania na tle zmian cen. Uzyskane wskaźniki elastyczności cenowej popytu mogą być cennym elementem zgrania wielkości podaży i popytu artykułów spożywczych w analizowanym 1965 roku.

Podstawą do dyskusji na temat zakresu i znaczenia wymagań fizjologii żywienia był referat przedstawiciela Departamentu Żywienia FAO, p. Rao pt. „Zapotrzebowanie żywności”. Zwrócił on między innymi uwagę na znaczenie czynników pozaekonomicznych, przede wszystkim właściwie postawionej propagandy i popularyzacji racjonalnego żywienia, podkreślił, iż wiedzę o żywieniu trzeba wykorzystywać nie tylko na dziś, ale i przy ustalaniu przewidywań i perspektyw na przyszłość.

W dyskusji na ten temat, w której zabierali głos przede wszystkim przedstawiciele krajów obozu socjalizmu, omówiono problematykę norm żywienia, wyrażonych w składnikach żywieniowych i w produktach dla różnych grup ludności, zawodów itp. W dyskusji została szeroko i przykładowo przedstawiona polska metoda planowania perspektywnego zapotrzebowania na żywność, w której średnioważone normy żywieniowe (w przeliczeniu na strukturę ludności) stały się postulatem i zamówieniem pod adresem rolnictwa i przemysłu spożywczego. Omówiono również odchylenia od norm żywienia i powody tych odchyień.

W wyniku dyskusji uznano, że wymogi żywieniowe stanowią istotny i ważny aspekt rozwoju zapotrzebowania na żywność.

Sprawy związane z oceną perspektyw rozwoju produkcji rolnej

I. Sekretariat Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ przedstawił na konferencji dokument pt. „Metody stosowane przez Sekretariat w projektowaniu produkcji rolnej”, proponując w nim jako metodę wyjściową — linearną ekstrapolację, co wywołało szereg zastrzeżeń ze strony wielu krajów (Włochy, Austria, ZSRR, Polska, Francja). Podstawowe zarzuty były następujące:

1) Główna hipoteza linearnej ekstrapolacji, że polityka agrarna państw nie zmieni się, jest nie do przyjęcia zarówno przez państwa o gospodarce planowej, jak i przez inne państwa, które w takim czy innym zakresie prowadzą aktywną politykę ekonomiczną.

2) W toku dyskusji podano przykłady, że ekstrapolacja trendu przeszłości jest zawodna i tak np. we Włoszech produkcja rolna wzrastała średnio rocznie

w latach 1949—54 — po 4,5%

w latach 1954—58 — po 2,5%

3) Istnieje szeroki zakres problematyki eksportu i importu, których działanie deformuje tendencje ekstrapolacji liniowej;

4) W krajach o gospodarce planowej plan rozwoju rolnictwa jest wynikiem konfrontacji celu z możliwościami w oparciu o zaplanowane inwestycje i postęp techniczny.

W krajach takich, jak np. Włochy zaproponowano uwzględnienie: a) tendencji lat ubiegłych, b) przewidywanych inwestycji w rolnictwie, c) wyników badań reprezentacyjnych i d) założeń co do wzrostu wydajności pracy w oparciu o postęp techniczny i kulturalny na wsi.

We Francji uznano za słuszne nieprzyjmowanie liniowej ekstrapolacji, lecz — na tle trendu przeszłości — objaśnienie czynników ekonomicznych i stworzenie tzw. „schematu jakościowego”.

Na konferencji Sekretariat przedstawił również wyniki obliczeń perspektyw rozwoju produkcji rolnej do 1965 roku na przykładzie Austrii i udostępnił je wszystkim ekspertom.

Ponadto dla szeregu krajów, między innymi Polski, Sekretariat opracował referaty o perspektywach rozwoju produkcji rolnej danego kraju do 1965 roku.

II. Przedstawicielka Włoch, p. Cao-Pinna przedstawiła na konferencji referat pt. „Uproszczony model input — output dla badania perspektyw rozwoju zasobów produktów rolnych i popytu na nie”. Omówiła ona w swym referacie zapotrzebowanie na produkty finalne rolnictwa z uwzględnieniem poważnej i stale rosnącej roli przemysłu spożywczego.

Uproszczony model „input — output” został praktycznie pokazany w 4 zbiorczych tablicach, z których na szczególne zainteresowanie z naszej strony zasługuje tabelaryczne zestawienie, podające udział w cenie produktu końcowego poszczególnych faz produkcji, przetwórstwa i obrotu.

W dyskusji zwrócono uwagę na zalety postulowanej metody i podkreślono jednak, między innymi ze strony Polski, trudności praktyczne w stosowaniu proponowanego modelu, np. odnośnie obliczania zmian zapasów u chłopów, braku elementu produkcji towarowej itp.

* * *

Omawiana konferencja, którą należy traktować jako kontynuację pierwszego posiedzenia grupy roboczej z maja 1958 roku, spełniła swoje zadanie.

Do jej pozytywnych osiągnięć zaliczyć należy między innymi:

a) Przedyskutowanie metodologii opracowywania perspektyw zapotrzebowania na żywność i rozwoju produkcji rolnej oraz zapoznanie się z postępowaniem, jaki miał miejsce w tej dziedzinie w Europie w ostatnim roku.

b) Szczegółowe zapoznanie się z wynikami tych badań. Podstawowe znaczenie ma tu zwłaszcza problemowa praca FAO „Elastyczność dochodowa popytu na żywność”.

c) Uzyskanie i przywiezienie kilkudziesięciu oryginalnych opracowań, z których można się zorientować co do rynku mleczarskiego w Anglii, Szwecji, Holandii, zapotrzebowania na żywność w NRF itp. Materiały te winny być przedmiotem szczególnego zainteresowania Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu, Ministerstwa Handlu Zagranicznego, Instytutu Handlu Wewnętrznego itp. Dokumenty te zostały przekazane właściwym instytucjom.

Jako pewne braki konferencji należy wymienić:

a) Chwilami zbyt techniczno-matematyczny (a nie ekonomiczny) charakter dyskusji, jaki usiłowali jej nadawać — w przeciwieństwie do krajów socjalistycznych — eksperci niektórych państw zachodnich;

b) Brak właściwej proporcji i równowagi między dwiema podstawowymi częściami konferencji. Mianowicie zagadnienia zapotrzebowania na żywność dominowały nad problematyką produkcji rolnej.

W sumie jednak wyżej wymieniona konferencja stała na bardzo wysokim poziomie i udział w niej dla naszego kraju należy uważać za korzystny i pożyteczny.

W. Kamiński